

კორელაციები უცხოელ სტუდენტთა სტომატოლოგიურ ავადობასა და რისკის ფაქტორებს შორის

¹ვახტანგ კაკოჩაშვილი, დოქტორანტი

²ნინო აბაიშვილი, ასოც. პროფესორი

³ლევან მორჩაძე, ასისტ. პროფესორი

²ნინო მეგრელიშვილი

¹ვლადიმერ მარგველაშვილი, პროფესორი

¹ი.ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

²საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტი ,

³აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/spectri.2025.12.02.08>

აბსტრაქტი

კარიესთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს სტუდენტების წარმომავლობა შემდეგი ქვეყნებიდან - ინდოეთი - $r=0.138^*$, $p=0.014$; იორდანია - $r=0.215^{**}$, $p<0.001$; ნიგერია - $r=0.217^{**}$, $p<0.001$; უკრაინა - $r=0.153^{**}$, $p=0.006$,

გინგივიტთან - სტუდენტების წარმომავლობა შემდეგი ქვეყნებიდან - ინდოეთი - $r=0.311^{**}$, $p<0.001$; აზერბაიჯანი - $r=0.181^{**}$, ; სტომატიტთან - ინდოეთი - $r=0.307^{**}$, $p<0.001$; აზერბაიჯანი - $r=0.217^{**}$, $p<0.001$;

კარიესთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს: სწავლასთან დაკავშირებული სტრესი - $r=0.382^{**}$, $p<0.001$ და გამოცდებთან დაკავშირებული სტრესი - $r=0.293^{**}$, $p<0.001$; მდებარეობითი სქესი - $r=0.161^{**}$, $p=0.004$; ასაკი - $r=0.264^{**}$, $p<0.001$; $p=0.018$; $p=0.004$; სიგარეტის მოწევა - $r=0.139^*$, $p=0.013$; ბრუქსიზმი - $r=0.347^{**}$, $p<0.001$; მედიკამენტების მიღება - $r=0.183^{**}$, $p=0.001$; ანალგეტიკები - $r=0.220^{**}$, $p<0.001$. კარიესი - ნერვული სისტემის დაავადებები - $r=0.206^{**}$, $p<0.001$; თირკმლის პათოლოგია - $r=0.276^{**}$, $p<0.001$; კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები - $r=0.359^{**}$, $p<0.001$; შაქრიანი დიაბეტი - $r=-0.176^{**}$, $p=0.002$; გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები - $r=0.287^{**}$, $p<0.001$; პერიფერიული სისხლძარღვების დაავადებები - $r=0.276^{**}$, $p<0.001$; ჰიპოვიტამინოზი - $r=0.315^{**}$, $p<0.001$; კეროვანი ინფექციის

კერები - $r=0.230^{**}$, $p<0.001$; უპირატესად ნახშირწყლები - $r=.177^{**}$, $p=0.001$; ტკბილეული - $r=0.206^{**}$, $p=<0.001$; სწრაფი კვება - $r=0.404^{**}$, $p=<0.001$; დიეტის დაცვა - $r=0.289^{**}$, $p=<0.001$; სინთეზური სითხეების გამოყენება - $r=0.341^{**}$, $p=<0.001$;

გინგივიტთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს - სწავლასთან დაკავშირებული სტრესი - $r=0.288^{**}$, $p=<0.001$ და გამოცდებთან აკავშირებული სტრესი - $r=0.181^{**}$, $p=0.001$; ნერვული სისტემის დაავადებები - $r=0.487^{**}$, $p=<0.001$; ანემია - $r=0.284^{**}$, $p=<0.001$; თირკმლის პათოლოგია - $r=0.538^{**}$, $p=<0.001$; კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები - $r=0.450^{**}$, $p=<0.001$; შაქრიანი დიაბეტი - $r=0.172^{**}$, $p=0.002$; გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები - $r=0.584^{**}$, $p=<0.001$; პერიფერიული სისხლძარღვების დაავადებები - $r=0.538^{**}$, $p=<0.001$; ჰიპოვიტამინოზი - $r=0.542^{**}$, $p=<0.001$; კეროვანი ინფექციის კერები - $r=0.248^{**}$, $p=<0.001$; კვებითი ფაქტორებიდან - უპირატესად ნახშირწყლები - $r=0.163^{**}$, $p=0.003$; ტკბილეული - $r=0.329^{**}$, $p=<0.001$; - ცხარე საკვების ხშირი მოხმარება - $r=0.487^{**}$, $p=<0.001$; სწრაფი კვება - $r=0.183^{**}$, $p=<0.001$; დიეტის დაცვა - $r=0.519^{**}$, $p=<0.001$; ყავის ხშირი მოხმარება - $r=0.170^{**}$, $p=0.002$; -სინთეზური სითხეების გამოყენება - $r=0.613^{**}$, $p=<0.001$;

სტომატიტთან დადებით კორელაციას ამჟღავნებს - სწავლასთან დაკავშირებული სტრესი: $r=0.316^{**}$, $p=<0.001$; მედიკამენტების მიღება - $r=0.305^{**}$, $p=<0.001$; ანალგეტიკები - $r=0.468^{**}$, $p=<0.001$; ანტიბიოტიკები - $r=0.283^{**}$, $p=<0.001$; ანტიჰისტამინები - $r=0.385^{**}$, $p=<0.001$; მედიკამენტების მიღება - $r=.234^{**}$, $p=<0.001$; ანალგეტიკები - $r=.398^{**}$, $p=<0.001$; ანტიბიოტიკები - $r=.294^{**}$, $p=<0.001$; ანტიჰისტამინები - $r=.322^{**}$, $p=<0.001$; ნერვული სისტემის დაავადებები - $r=0.541^{**}$, $p=<0.001$; ანემია - $r=0.224^{**}$, $p=<0.001$; ალერგია - $r=0.165^{**}$, $p=0.003$; თირკმლის პათოლოგია - $r=.463^{**}$, $p=<0.001$; კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები - $r=0.374^{**}$, $p=<0.001$; შაქრიანი დიაბეტი - $r=0.138^{*}$, $p=0.014$; გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები - $r=.499^{**}$, $p=<0.001$; პერიფერიული სისხლძარღვების დაავადებები - $r=0.644^{**}$, $p=<0.001$; ჰიპოვიტამინოზი - $r=0.612^{**}$, $p=<0.001$; კეროვანი ინფექციის კერები - $r=0.499^{**}$, $p=<0.001$; ტკბილეული - 0.153^{**} , $p=0.006$; - ცხარე საკვების ხშირი მოხმარება - $r=0.298^{**}$, $p=<0.001$; სწრაფი კვება - $r=0.199^{**}$, $p=<0.001$; დიეტის დაცვა - $r=0.432^{**}$, $p=<0.001$; - სინთეზური სითხეების გამოყენება - $r=0.404^{**}$, $p=<0.001$;

დასკვნა: სტომატოლოგიური დაავადებების გავრცელება უცხოელ სტუდენტებში ძირითადად დაკავშირებულია წარმოშობის ქვეყანასთან, სტრესთან და ქცევით ფაქტორებთან.

საკვანძო სიტყვები: კარიესის ინტენსივობა, გინგივიტი, სტომატიტი, უცხოელი სტუდენტები.

სტუდენტებში სტომატოლოგიურ დაავადებებს განაპირობებს როგორც სპეციფიური, ისე არასპეციფიური ფაქტორები[1]. არასპეციფიური ფაქტორებია: ბიოლოგიური, კლიმატურ-გეოგრაფიული, ეკოლოგიური, სოციალური, ეპიდემიოლოგიური. სპეციფიკურ ფაქტორებს მიეკუთვნება: ხანგრძლივი ინტენსიური გონებრივი მუშაობა, ემოციური სტრესი, ნაკლებად მობილური ტიპის სამუშაო, დამოუკიდებელი ცხოვრებისთვის მოუმზადებლობა. ამ ფაქტორების მოქმედება ქმნის პირობებს სხვადასხვა დაავადების შესაძლო განვითარებისთვის[2,3].

კარიესი წარმოადგენს პირის ღრუს ყველაზე გავრცელებულ ქრონიკულ ინფექციურ დაავადებას, რომელიც ხასიათდება კბილის მაგარი ქსოვილების დაზიანებით [4].

სტუდენტებში კარიესის რისკი დაკავშირებულია მავნე ჩვევებთან და რისკის ფაქტორების არასაკმარის ცოდნასთან [5].

რეციდიული აფთოზური სტომატიტის პოტენციური გამომწვევად მოიაზრება რამდენიმე ფაქტორი, მათ შორის: ალერგიები; გენეტიკური მიდრეკილება; ჰემატოლოგიური დაავადებები; ჰორმონალური დისბალანსი[6,7,8,9]. ჩვენი კვლევის მიზანია კორელაციების დადგენა უცხოელ სტუდენტთა სტომატოლოგიურ ავადობასა და რისკის ფაქტორებს შორის.

მასალა და მეთოდები: ჩვენს მიერ შესწავლილ იქნა 17-29 წლის ასაკის (21,64±2.3), საქართველოს უნივერსიტეტების 320 უცხოელი სტუდენტი - მათ შორის 108(33.8) ქალი და 192(76.2) კაცი, განვიხილეთ - თანდართული დაავადებები, სოციალური მახასიათებლები და ქცევითი ფაქტორები, კვების ტიპი, პირის ღრუს მოვლის ჩვევები და ჰიგიენის მახასიათებლები.

შესწავლილ იქნა: კარიესის ინტენსივობა, ჰიგიენის ინდექსი - გრინ ვერმოლიონის მიხედვით, ანთებითი პროცესის მახასიათებელი ინდექსები: პაროდონტული ინდექსი PI(Russel) და სისხლდენის ინდექსი (Muhlemann).

კვლევის ჩატარებაზე მიღებულია სსიპ საყვარელიძის სახელობის დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის სამედიცინო-ბიოლოგიური კვლევების შემფასებელი სამედიცინო ეთიკის კომისიის თანხმობა (ოქმი # 2025-043). კორელაციური ანალიზი ჩატარდა სპირმენის რანგული კორელაციის მიხედვით, ყველა შემთხვევაში შედეგები ითვლებოდა სარწმუნოდ, როდესაც $p < 0.05$. სტომატოლოგიური დაავადებების რისკი შეფასდა რეგრესიული ანალიზის საშუალებით. სტატისტიკური ანალიზი განხორციელდა პროგრამების პაკეტის SPSS 23-ის გამოყენებით.

შედეგები:

როგორც ცნობილია სტომატოლოგიურ დაავადებათა გავრცელება განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყნების სტუდენტებში

ამიტომ კვლევის პირველ ეტაპზე შევისწავლეთ დაავადებების კორელაცია იმ ქვეყნებთან, საიდანაც არიან ჩამოსული სტუდენტები(ცხრილი 1)

ცხრილი 1. პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები სტუდენტების წარმოშობის ქვეყნებთან

ქვეყნები	კორელაცია	კარიესი	გინგივიტი	სტომატიტი
ინდოეთი	r	0.138*	0.311**	0.307**
	p	0.014	<0.001	<0.001
იორდანია	r	0.215**	0.019	0.079
	p	<0.001	0.74	0.159
ნიგერია	r	0.217**	0.002	-0.013
	p	<0.001	0.968	0.818
ისრაელი	r	-0.053	-0.08	-0.092
	p	0.344	0.154	0.101

ეგვიპტე	r	-0.039	-0.026	-0.064
	p	0.491	0.647	0.253
აზერბაიჯანი	r	0.067	0.181**	0.217**
	p	0.231	0.001	<0.001
დიდი ბრიტანეთი	r	-.119*	-0.066	-0.076
	p	0.033	0.237	0.174
ირანი	r	-0.328**	-0.182**	-0.209**
	p	<0.001	0.001	<0.001
სუდანი	r	-0.031	-0.017	-0.02
	p	0.578	0.757	0.722
რუსეთი	r	-0.07	-0.039	0.035
	p	0.21	0.487	0.534
უკრაინა	r	0.153**	-0.056	-0.064
	p	0.006	0.322	0.253

სტომატოლოგიურ დაავადებებთან დაკავშირებულია სტუდენტის წარმომოხა შემდეგი ქვეყნები: კარიესთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს ინდოეთი, იორდანია, ნიგერია, უკრაინა, ხოლო უარყოფითს - დიდი ბრიტანეთი, ირანი

გინგივიტთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს ინდოეთი, აზერბაიჯანი, ხოლო უარყოფითს - ირანი, სტომატიტთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს ინდოეთი, აზერბაიჯანი, ხოლო უარყოფითს - ირანი,

ცხრილი 2. პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები სტრესთან
სტრესთან

სტრესი	კორელაცია	კორ	გინგივ	სტომა
		ელა კარიესი	იტ	ტიტი
სწავლასთან დაკავშირებული სტრესი	r	.382**	.288**	.316**

	p	<0.001	<0.001	<0.001
გამოცდებთან დაკავშირებული სტრესი	r	.293**	.181**	0.094
	p	<0.001	0.001	0.093
სხვა სტრესი	r	-.144**	-0.108	0.07
	p	0.01	0.053	0.209

სწავლასთან დაკავშირებული სტრესი კორელირებს სამივე პათოლოგიასთან, გამოცდებთან დაკავშირებული სტრესი - კარიესთან და გინგივიტთან.

ასაკი დადებით კორელაციაშია კარიესთან და უარყოფითში - სტომატიტთან. სავლების და ძაფის გამოყენება უარყოფთ კორელაციაშია კარიესთან, ხოლო ძაფის გამოყენება კორელირებს სტომატიტთან.

ალკოჰოლი დაკავშირებულია გინგივიტთან, ხოლო სიგარეტი - სამივე დაავადებასთან, ნარკოტიკების მოხმარება - კარიესთან.

პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები ასაკთან, სქესთან და მავნე ჩვევებთან მოცემულია 3 ცხრილში

ცხრილი 3. პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები ასაკთან, სქესთან და მავნე ჩვევებთან

	კორ ელა ცია	კარიესი	გინგივ იტი	სტომა ტიტი
ქალი	r	.161**	.247**	.248**
	p	0.004	<0.001	<0.001
ასაკი	r	.264**	0.09	-.194**
	p	<0.001	0.11	<0.001
კბილების გახეხვა	r	0.019	-0.045	-.187**
	p	0.73	0.422	0.001

სავლების გამოყენება	r	-.132*	0.002	0.014
	p	0.018	0.968	0.803
მაფის გამოყენება	r	-.159**	0.006	.128*
	p	0.004	0.921	0.022
ალკოჰოლიზმი	r	0.052	.163**	0.091
	p	0.356	0.003	0.105
სიგარეტის მოწევა	r	.139*	.374**	.310**
	p	0.013	<0.001	<0.001
ნარკოტიკებზე დამოკიდებულება	r	.233**	-0.044	0.02
	p	<0.001	0.43	0.724
ბრუქსიზმი	r	.347**	.217**	.590**
	p	<0.001	<0.001	<0.001

ასაკი დადებით კორელაციაშია კარიესთან და უარყოფითში - სტომატიტთან. სავლების და მაფის გამოყენება უარყოფთ კორელაციაშია კარიესთან, ხოლო მაფის გამოყენება კორელირებს სტომატიტთან.

ალკოჰოლი დაკავშირებულია გინგივიტთან, ხოლო სიგარეტი - სამივე დაავადებასთან, ნარკოტიკების მოხმარება - კარიესთან.

ბრუქსიზმი დაკავშირებულია ყველა შესწავლილ დაავადებასთან

პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები სომატურ დაავადებებთან მოცემულია 4 ცხრილში

ცხრილი 4. პირის ღრუს დაავადებათა კორელაციები სომატურ დაავადებებთან

	კორელაცია	კორ	გინგივ	სტომა
		კარიესი	იტი	ტიტი
ნერვული სისტემის დაავადებები	r	.206**	.487**	.541**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
ანემია	r	0.056	.284**	.224**

	p	0.322	<0.001	<0.001
ალერგია	r	0.073	0.103	.165**
	p	0.195	0.065	0.003
თირკმლის პათოლოგია	r	.276**	.538**	.463**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები	r	.359**	.450**	.374**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
შაქრიანი დიაბეტი	r	-.176**	.172**	.138*
	p	0.002	0.002	0.014
გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები	r	.287**	.584**	.499**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
პერიფერიული სისხლძარღვების დაავადებები	r	.276**	.538**	.644**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
ჰიპოვიტამინოზი	r	.315**	.542**	.612**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
კეროვანი ინფექციის კერები	r	.230**	.248**	.499**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
ხშირი რესპირატორული ინფექციები	r	0.044	0.043	0.061
	p	0.428	0.448	0.279
უპირატესად ნახშირწყლები	r	.177**	.163**	0.091
	p	0.001	0.003	0.105
ტკბილეული	r	.206**	.329**	.153**
	p	<0.001	<0.001	0.006
- ცხარე საკვების ხშირი მოხმარება	r	0.064	.487**	.298**
	p	0.253	<0.001	<0.001
-უპირატესად ცილები	r	-.159**	0.006	-0.085
	p	0.004	0.921	0.13
სწრაფი კვება	r	.404**	.183**	.199**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
დიეტის დაცვა	r	.289**	.519**	.432**

	p	<0.001	<0.001	<0.001
ყავის ხშირი მოხმარება	r	-.129*	.170**	-0.023
	p	0.021	0.002	0.681
-სინთეზური სითხეების გამოყენება	r	.341**	.613**	.404**
	p	<0.001	<0.001	<0.001

კარიესთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს - ნერვული სისტემის დაავადებები, თირკმლის პათოლოგია, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები, გულ-სისხლძარღვთა და პერიფერიულ სისხლძარღვთა დაავადებები, ჰიპოვიტამინოზი. უპირატესდ ნახშირწყლოვანი კვება, ტკბილეულის, სინთეზური სითხეების ხშირი მიღება, დიეტის დაცვა.

გინგივიტთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს - ნერვული სისტემის დაავადებები, თირკმლის პათოლოგია, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები, შაქრიანი დიაბეტი, გულ-სისხლძარღვთა და პერიფერიულ სისხლძარღვთა დაავადებები, კეროვანი ინფექციის კერები, ცხარე საკვების ხშირი მოხმარება, ჰიპოვიტამინოზი. უპირატესდ ნახშირწყლოვანი კვება, ტკბილეულის, სინთეზური სითხეების ხშირი მიღება, დიეტის დაცვა.

სტომატიტთან სარწმუნო დადებით კორელაციას ამჟღავნებს - ნერვული სისტემის დაავადებები, თირკმლის პათოლოგია, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები, შაქრიანი დიაბეტი, გულ-სისხლძარღვთა და პერიფერიულ სისხლძარღვთა დაავადებები, კეროვანი ინფექციის კერები, ცხარე საკვების ხშირი მოხმარება, ჰიპოვიტამინოზი. უპირატესდ ნახშირწყლოვანი კვება, ტკბილეულის, სინთეზური სითხეების ხშირი მიღება, დიეტის დაცვა.

კორელაციები მედიკამენტების მიღებასთან მოცემულია 5 ცხრილში

ცხრილი 5. კორელაციები მედიკამენტების მიღებასთან

კორ			
ელა	კარიესი	გინგივიტი	სტომატიტი
ცია			

მედიკამენტების მიღება	r	.183**	.305**	.234**
	p	0.001	<0.001	<0.001
ანალგეტიკები	r	.220**	.468**	.398**
	p	<0.001	<0.001	<0.001
ანტიბიოტიკები	r	0.105	.283**	.294**
	p	0.062	<0.001	<0.001
ანტიჰისტამინები	r	0.007	.385**	.322**
	p	0.901	<0.001	<0.001

წამლების მიღება კორელირებს სამივე დაავადებასთან

ანალგეტიკების, მიღება დაკავშირებულია სამივე დაავადებასთან, ანტიბიოტიკები და ანტიჰისტამინები - გინგივიტთან და სტომატიტთან, კორელაციები პირის ღრუს დაავადებებსა და პირის ღრუში უსიამოვნო შეგრძნებებს შორის მოცემულია ცხრილი 6-ში.

ცხრილი 6. კორელაციები პირის ღრუს დაავადებებსა და პირის ღრუში უსიამოვნო შეგრძნებებს შორის

	კორე ლაცი ა	კარიესი	გინგივ იტი	სტომა ტიტი
თუ გიგრძნიათ რაიმე მგრძნობელობა კბილებში ცივი ან ცხელი სასმელის მიღებისას?	r	.175**	0.06	0.057
	p	0.002	0.286	0.306
საუბრისას უსიამოვნო სუნის ხომ არ გქონიათ?	r	.161**	.153**	.164**
	p	0.004	0.006	0.003
ნამყოფი თუ ხართ სტომატოლოგთან?	r	.157**	-0.103	-0.058
	p	0.005	0.065	0.304

მგრძობელობა კბილებში დაკავშირებულია კარიესთან, ხოლო ჰალიტოზი - სამივე პათოლოგიასთან. სტომატოლოგთან მიმართვიანობა კორელირებს კარიესთან

კორელაციები უცხოელ სტუდენტთა ავადობასა და რისკის ფაქტორებს შორის

როგორც ცნობილია სტომატოლოგიურ დაავადებათა გავრცელება განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყნების სტუდენტებში

ამიტომ კვლევის პირველ ეტაპზე შევისწავლეთ დაავადებების კორელაცია იმ ქვეყნებთან, საიდანაც არიან ჩამოსული სტუდენტები

განხილვა:

2019 წლის დაავადებათა გლობალური ტვირთის კვლევის თანახმად, პირის ღრუს დაავადებები მსოფლიოში თითქმის 3.5 მილიარდ ადამიანს აწუხებს [10]. პირის ღრუს ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც ზოგადი ჯანმრთელობის ფანჯარას [11,12].

პირის ღრუს ჯანმრთელობამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს ზოგად ჯანმრთელობაზე ტკივილის, კვების გაძნელებისა და მეტყველების ცვლილებების გამო, რაც გავლენას ახდენს ცხოვრების ხარისხზე [13,14]. პირის ღრუს ჯანმრთელობაზე მოქმედებს ქცევითი ფაქტორები, იწვევს კარიესს, პაროდონტის დაავადებას და პირის ღრუს სხვა პათოლოგიებს. თავის მხრივ პაროდონტიტი ასოცირდება რამდენიმე სისტემური მდგომარეობის, მათ შორის გულ-სისხლძარღვთა დაავადების [15,16,17], დიაბეტის [18,19,20], ენდოკარდიტის და რევმატოიდული ართრიტის რისკთან [21]. გარდა ამისა, კვლევები აკავშირებს პირის ღრუს დაავადებებს დეპრესიასთან და დაბალ თვითშეფასებასთან [22,23,].

სტომატოლოგიურ დაავადებების ეტიოლოგიურ ფაქტორებს შორის ტრავმა, მოწევის შეწყვეტა, სტრესი, ინფექცია, იმუნური დეფექტები, საკვების მიმართ მგრძობელობა. სტრესის მართვასთან დაკავშირებული კვლევების რაოდენობა ნაკლებია სტრესის წყაროების იდენტიფიცირებასთან დაკავშირებულ კვლევებთან შედარებით. კოგნიტურ-ბიჰევიორული მართვის ტექნიკა სასარგებლო იქნება სტრესის შემცირებაში.

დასკვნა: სტომატოლოგიური დაავადებების გავრცელება უცხოელ სტუდენტებში ძირითადად დაკავშირებულია წარმოშობის ქვეყანასთან, სტრესთან და ქვევით ფაქტორებთან.

ლიტერატურა

1. Nefedovskaya L.V. The state and problems of health of student youth. *Litterra*; 2007.
2. Abaishvili N, Morchadze L, Sakvarelidze I, Taboridze I. Correlation between periodontal inflammatory diseases and somatic disorders of the Georgian student population. *Black Sea Scientific Journal of Academic Research*. 2019;45(2):10-5.
3. Tamar S, Shalva P, Iamze T. Health risk behavior and morbidity among georgian students and prognosis of poor academic performance. *Восточно-европейский научный журнал*. 2022(1-3 (77)):52-60.
4. Cruz GS, Joaquim DC, Benedito FC, de Melo Leite AK, dos Santos Fontenelle RO, de Brito EH, de Melo Leite AC. Ingestion of cariogenic foods, oral health and oral microbiota of university students. *Revista Enfermagem Atual In Derme*. 2022 May 5;96(38).
5. Kunitomo M, Ekuni D, Mizutani S, Tomofuji T, Irie K, Azuma T, Yamane M, Kataoka K, Taniguchi-Tabata A, Mizuno H, Miyai H. Association between knowledge about comprehensive food education and increase in dental caries in Japanese university students: a prospective cohort study. *Nutrients*. 2016 Feb 25;8(3):114.
6. Lau, C.B.; Smith, G.P. Recurrent aphthous stomatitis: A comprehensive review and recommendations on therapeutic options. *Dermatol. Ther.* **2022**, *35*, e15500.
7. Ujević A, Lugović-Mihić L, Situm M, Ljubesić L, Mihić J, Troškot N. Aphthous ulcers as a multifactorial problem. *Acta Clin Croat*. 2013 Jun;52(2):213-21. PMID: 24053082.
8. Koridze K, Ladashvili L, Taboridze I, Bakradze M. Immunological aspects of aphthous stomatitis. *Georgian medical news*. 2007 Oct 1(151):37-9.
9. Koridze Kh, Aladashvili L, Taboridze I. Correlation matrix of characteristics of chronic recurrent aphthous stomatitis. *Georgian Medical News*. 2015 Sep 1(246):22-6.
10. IHME. Global Burden of Disease Collaborative Network. Global Burden of Disease Study 2019 (GBD 2019) Results. 2020.
11. Hung M, Moffat R, Gill G, Lauren E, Ruiz-Negrón B, Rosales MN, Richey J, Licari FW. Oral health as a gateway to overall health and well-being: surveillance of the geriatric population in the United States. *Special Care in Dentistry*. 2019 Jul;39(4):354-61.

12. Barranca-Enríquez A, Romo-González T. Your health is in your mouth: A comprehensive view to promote general wellness. *Frontiers in oral health*. 2022 Sep 14;3:971223.
13. Baiju RM, Peter EL, Varghese NO, Sivaram R. Oral health and quality of life: current concepts. *Journal of clinical and diagnostic research: JCDR*. 2017 Jun 1;11(6):ZE21.
14. Strait RH, Barnes S, Smith DK. Associations between oral health and general health: a surveywide association study of the NHANES. *Community dental health*. 2021 May;38(2):83-8.
15. Larvin H, Kang J, Aggarwal VR, Pavitt S, Wu J. Risk of incident cardiovascular disease in people with periodontal disease: a systematic review and meta-analysis. *Clinical and experimental dental research*. 2021 Feb;7(1):109-22.
16. Hansen PR, Holmstrup P. Cardiovascular diseases and periodontitis. *Periodontitis: Advances in Experimental Research*. 2022 May 26:261-80.
17. Shetty B, Fazal I, Khan SF, Nambiar M, Prasad R, Raj A. Association between cardiovascular diseases and periodontal disease: more than what meets the eye. *Drug Target Insights*. 2023 Feb 2;17:31.
18. Liccardo D, Cannavo A, Spagnuolo G, Ferrara N, Cittadini A, Rengo C, Rengo G. Periodontal disease: a risk factor for diabetes and cardiovascular disease. *International journal of molecular sciences*. 2019 Mar 20;20(6):1414.
19. Nguyen AT, Akhter R, Garde S, Scott C, Twigg SM, Colagiuri S, Ajwani S, Eberhard J. The association of periodontal disease with the complications of diabetes mellitus. A systematic review. *Diabetes research and clinical practice*. 2020 Jul 1;165:108244.
20. Fi C, Wo W. Periodontal disease and systemic diseases: an overview on recent progresses. *Journal of biological regulators and homeostatic agents*. 2021 Jan 1;35(1 Suppl. 1):1-9.
21. Rødseth SC, Høvik H, Bjertness E, Skudutyte-Rysstad R. Is poor self-rated health associated with higher caries experience in adults? The HUNT4 Oral Health Study. *Caries Research*. 2024:1-21.
22. Aldosari M, Helmi M, Kennedy EN, Badamia R, Odani S, Agaku I, Vardavas C. Depression, periodontitis, caries and missing teeth in the USA, NHANES 2009–2014. *Family medicine and community health*. 2020 Dec 10;8(4):e000583.
23. Rangel JP, Borges AF, Leão LO, de Mattos de Araujo BM, Stechman Neto J, Guariza-Filho O, de Oliveira Rosario M, de Araujo CM, Taveira KV. Oral health of people with emotional disorders: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Oral Investigations*. 2024 Apr 26;28(5):274.